

Тема 1. Поняття про вікову психологію

1. Вікова психологія як наука.
2. Задачі вікової психології.
3. Розділи вікової психології.
4. Принципи вікової психології.
5. Зв'язки вікової психології з іншими науками та практикою.
6. Парадокси дитячого розвитку.
7. Вік. Структура віку. Динаміка віку.
8. Вікова криза. Динаміка вікової кризи.

Література

Основна:

1. **Божович Л.И.** Избранные психологические труды. — М, 1995.
2. **Крайг Г.** Психология развития. — СПб.: Питер, 2000. — 992 с.
3. **Мухина В.С.** Возрастная психология. — М., 1997.
4. **Обухова Л.Ф.** Детская психология: теории, факты, проблемы. - М., 1995.
ГЛАВА I. ДЕТСТВО КАК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ
<http://www.auditorium.ru/books/2361/g11.pdf> - 302К
 1. Исторический анализ понятия "детство"
 2. Детство как предмет науки
 3. Специфика психического развития ребенка
 4. Стратегии исследования психического развития ребенка
5. **Рыбалко Е.Ф.** Возрастная и дифференциальная психология. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1990.
6. **Эльконин Д. Б.** Детская психология. — М., 1960.
7. **Эльконин Д. Б.** Избранные психологические труды. — М.: Педагогика, 1989

Допоміжна:

1. **Зеньковский В.В.** Причина столь долгого детства у человека // Психология детства // <http://www.vospitanie.h1.ru/article/small/socium.htm>
2. **Карабанова О.А.** Возрастная психология и психология развития // <http://www.guru.lv/print.php?t=a&b=74>
3. **Кон И.С.** Ребенок и общество. — М.: Наука, 1988.

Метафора до теми:

За день до народження дитина запитала у Бога:

„Я не знаю, що я повинна робити у цьому Світі...”

Бог відповів:

„Я подарую тобі Ангела... Який завжди буде з тобою”

„Ангел буде навчати тебе своїй мові”

„Він буде захищати тебе від будь-якого лиха”

„Як звати мого ангела”

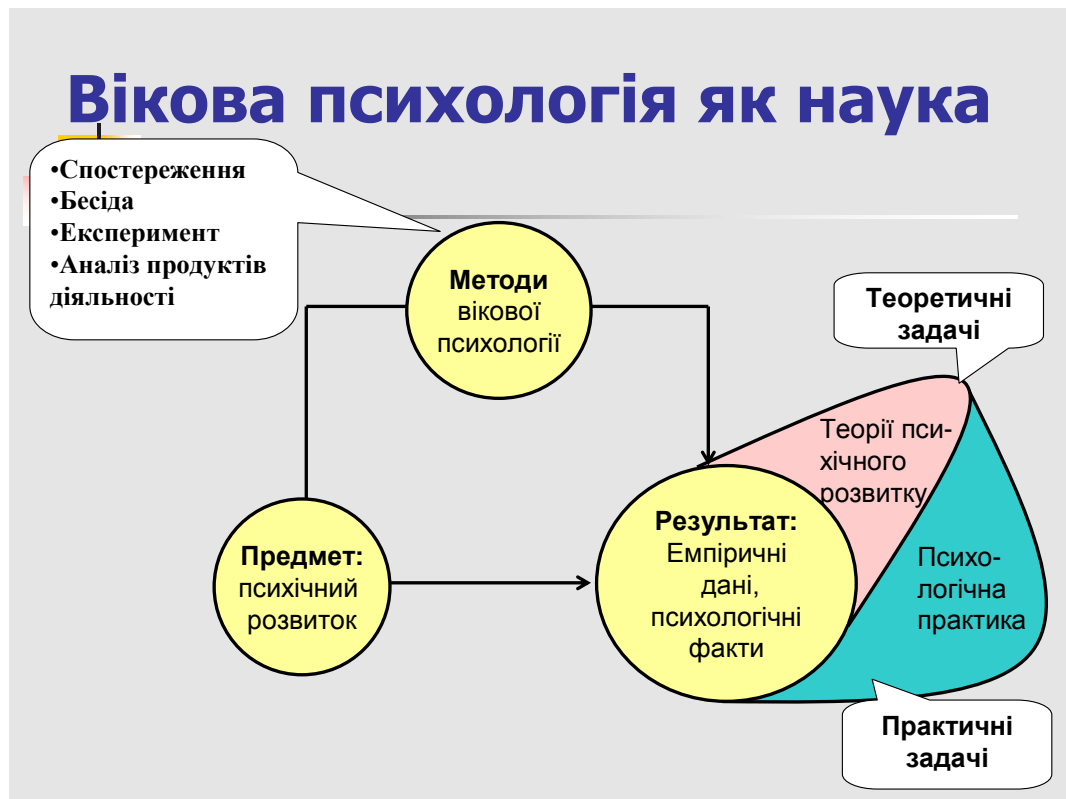
„Неважливо, як його звати... ти станеш називати його

МАМА”

1. Вікова психологія як наука

Як окрема наукова дисципліна „вікова психологія” має власний предмет та власні методи його дослідження. Предметом цієї науки є психічний розвиток людини протягом всього її життя.

2. Задачі вікової психології

Задачі вікової психології

- **Теоретичні:**
 - вивчення рушійних сил і джерел психічного розвитку;
 - побудова періодизацій психічного розвитку в онтогенезі;
 - характеристика якісної своєрідності розвитку особистості і психічних процесів на кожній стадії розвитку.
- **Практичні:**
 - контроль за ходом і динамікою психічного розвитку;
 - профілактика, корекція й оптимізація розвитку на основі навчання і виховання.

3. Розділи вікової психології

Кожний окремих віковий період може бути розділом вікової психології.

4. Принципи вікової психології

Вікова психологія дотримується основних загально-психологічних принципів. До цього ряду приєднується принцип *індивідуального підходу до розвитку психіки дитини*.

Принципи вікової психології

- **Розвитку**
- **Детермінізму:**
 - соціального
 - діяльнісного
- **Єдності свідомості та діяльності**
- **Індивідуального підходу до розвитку психіки дитини**

Illustration of a young girl reading a book, surrounded by stacks of books, symbolizing learning and development.

5. Зв'язки вікової психології з іншими науками та практикою

6. Парадокси дитячого розвитку

Єльконін підкреслює, що у дитячому розвитку парадоксально співіснують

- Досконалість організації нервової системи, фізичній будови організму людини, типів її діяльності і способів регуляції та відсутність яких-небудь готових форм поведіння дитини при народженні.
- Особливості новонародженої дитини практично не змінилися протягом історичного розвитку людства. Але тривалість дитинства знаходиться в прямої залежності від рівня матеріальної і духовної культури суспільства.

Основні парадокси дитячого розвитку за Д.Б.Ельконіним

- **Природна досконалість людини в ряді тварин**
Безпомічність дитини при народженні
- **У ході історії безупинно росло збагачення матеріальної і духовної культури людства.**
Але за цей час новонароджена дитина практично не змінилася.

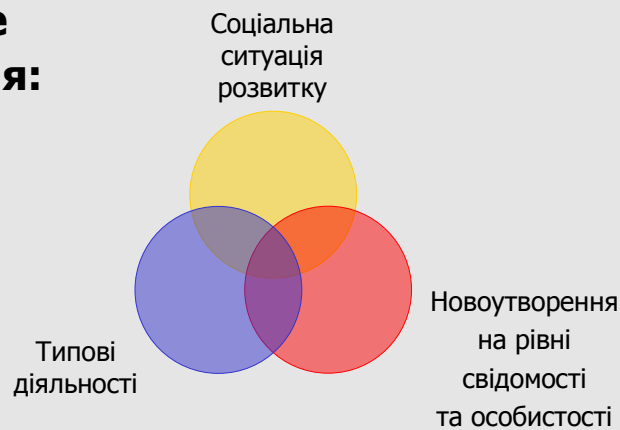
7. Вік. Структура віку. Динаміка віку

- Вік – одиниця аналізу психічного розвитку.
- Відносно замкнутий цикл психічного розвитку.
- Має власну структуру та динаміку.
- Окремі явища психічного розвитку повинні розглядатися в контексті поняття віку.
- «новий тип будівлі особистості і її діяльностей, ті психічні і соціальні зміни, що уперше виникають на даній віковій ступіні і які в самому головному й основному визначають свідомість дитини, її відношення до середовища, її внутрішнє і зовнішнє життя, весь хід її розвитку в даний період» (Виготський Л.С. Проблема віку //Собр. соч. Т. 4. М., 1983. – С. 248)

Структура віку

Триєдине утворення:

Динаміка віку

- **Визначається внутрішньою динамікою віку:**

1) До початку кожного періоду складається неповторне відношення дитини з навколишньою дійсністю – соціальна ситуація розвитку.

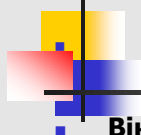
Вона визначає спосіб життя дитини.

2) До кінця кожного періоду виникає центральне новоутворення, що перебудовує структуру свідомості дитини та забезпечує можливість переходу до наступної віковій ступіні.

- **Визначається зміною критичних і стабільних (літичних) періодів.**

8. Вікова криза. Динаміка вікової кризи

Вікова криза

- революційний, бурхливий, стрімкий перебіг розвитку як за темпом, так і за змістом змін, що відбуваються.

- **Вікові кризи відкриті емпірично у випадковому порядку: 7, 3,13,17, криза народження.**
- **2 шляхи протікання вікових криз:**
 1. **Криза незалежності (ривок вперед)**
 - Норовистість
 - Упертість
 - Негативізм
 - Свавілья
 - Знецінення дорослих
 - Негативне відношення до їх вимог, що раніше виконувалися
 - Протест-бунт
 - Ревнощі до власності
 2. **Криза залежності (повернення назад)**
 - Надмірна слухняність
 - Залежність від старших або сильних
 - Регрес до старих інтересів, смаків, форм поведінки.

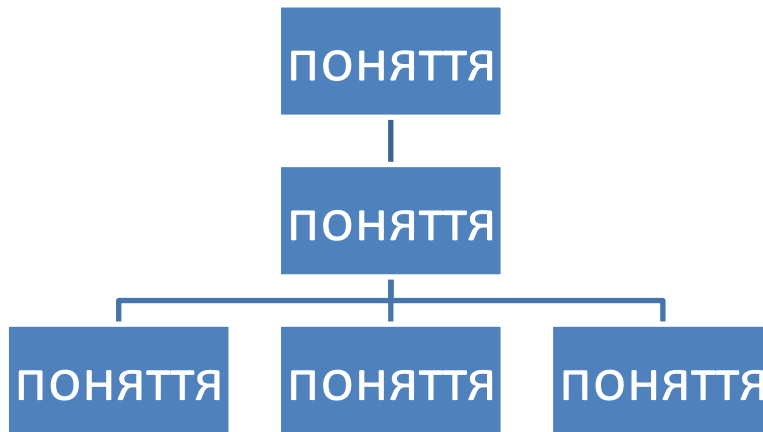
Динаміка вікової кризи

- **Передкритична фаза (негативна)**
 - ломка старих звичок, стереотипів, розпад структур, що сформувалися раніше;
- **Критична фаза (власне криза)**
 - кульмінаційна точка кризи;
- **Посткритична фаза**
 - період формування нових структур, побудови нових відносин.

Вправи:

1. Розташуйте поняття у вигляді системи, коли окремі поняття є родовими не для одного, а для декількох видових понять:
 - a. Рухові сили розвитку
 - b. Соціально історична теорія
 - c. Джерело розвитку
 - d. Теорія розвитку
 - e. Умови розвитку

2. Розташуйте данні поняття від більш часткових до більш загальних
 - a. Аналіз продуктів діяльності
 - b. Малюнок дитини
 - c. Особливості намальованих фігур
 - d. Основний метод вікової психології
 - e. Малюнок родини

3. Факти та їх тлумачення

Прочитайте виписку з протоколу спостереження, що проведене студенткою педучилища.

Протокол № 1

Заняття з математики у старшій групі дитячого саду.

Хто спостерігається: Сашко (5 років).

Спостерігач: С-ва.

N/п	Дії вихователя	Дії дітей	Дії Сашка
1.	а) Вихователь добре підготовлений до заняття	б) Усі діти уважно слухають і добре працюють	в) Сашко швидко підняв руку на перше питання: „На скільки більше предметів на верхній сходинці, ніж на нижній?”
2.	г) Поставив питання: „Чи правильно відповів Сашко?”	д) Діти знають відповідь, тому що усі підняли руки.	е) Сашко слухає уважно, він хоче усе зрозуміти.

- Визначте, у яких записах (а, б, в, г, д, е) відбиті факти, а в яких — їхнє тлумачення.
- Чому необхідно реєструвати тільки факти спостережень та ситуації, їм супутні, а не їхнє тлумачення?

4. Дмитрик знову і знову смикає за шнур. Це йому приносить задоволення.

- На якій стадії розвитку інтелекту (за Ж.Піаже) знаходиться Дмитрик?
- Який його приблизний вік?

5. Виконайте дію співвіднесення законів психічного розвитку та авторів, які ці закони запропонували

Закони:	Автори:
а. Закон провідної діяльності	● Віготський Л.С.
б. Закон розвитку вищих психічних функцій	● Ельконін Д.Б.
с. Закон чергування діяльностей, спрямованих на орієнтування у системі предметів і системі соціальних відносин	● Леонть'єв О.Н.

6. Порівняйте Ваші теперішні відповіді на питання з Вашими попередніми уявленнями:

- Що, на Ваш погляд, визначає розвиток: спадщина чи середовище?
- Які закономірності, на Ваш погляд, є у процесі психічного розвитку?
- Назвіть 2 слова, які характеризують, на Ваш погляд, поняття віку людини.

Контрольні питання

1. Проаналізуйте ситуацію та дайте відповідь на запитання.

Уявимо собі ситуацію, запропоновану французьким психологом А. Пьероном.

Уявимо, що нашу планету осягла катастрофа. Залишилися в живих тільки маленькі діти, а все доросле населення загинуло. Усі матеріальні і культурні цінності збереглися.

- a. Що в цьому випадку стало б з людством, з його історією?
- b. Як буде проходити психічний розвиток дітей?

2. Виконайте дію співвіднесення понять та їх визначень:

Визначення:

- a. Галузь психологічної науки, що вивчає вікову динаміку психіки людини.
- b. Якісно специфічний ступінь онтогенетичного розвитку, що має свою структуру і динаміку.
- c. Теоретичне поняття, що позначає перехід у віковому розвитку до нового якісно специфічного етапу. Обумовлена перш за все руйнуванням звичної соціальної ситуації розвитку і виникненням іншої, яка більш відповідає новому рівню психологічного розвитку. В зовнішній поведінці виявляється як неслухняність, упертість, негативізм.
- d. Галузь психології, присвячена дослідженню закономірностей психічного розвитку дитини.
- e. Діяльність, що у більшому ступені, ніж інші, визначає розвиток на даному віковому етапі: розвиток психічних процесів, особистісних особливостей, виникнення і диференціювання інших видів діяльності, формування новоутворень віку. У її межах зароджується провідна діяльність наступного вікового етапу.
- f. Закономірна зміна психічних процесів у часі, виражена у їх кількісних, якісних і структурних перетвореннях. Характеризується необоротним характером змін, спрямованістю і закономірністю. Реалізується у формі філогенезу й онтогенезу.
- g. Ті єдині і неповторні зв'язки і взаємини дитини з дорослими, соціальною середовищем у цілому, що складаються на даному віковому етапі.

Поняття:

- Вікова криза
- Психічний розвиток
- Вікова психологія
- Дитяча психологія
- Вік
- Провідна діяльність
- Соціальна ситуація розвитку